

O FARIZEU A CELNÍKOVÍ

Lk 18,9-14

kázání ze soboty 9. 11. 2013 – br. Matěj Kováčik

Úvod

Text, ktorý sme čítali obsahuje chronicky známe podobenstvo o farizejovi a colníkovi/ mýtnikovi. Krátky príbeh – do chrámu prídu dvaja muži, obidvaja sa pomodlia, ale len jeden odíde domov ospravedlnený. Samozrejme je to ten, ktorý sa odvoláva na Božiu milosť a nie nejaký farizej, pyšný na svoje skutky. Tak nejak to podobenstvo dnes vidíme. A je to to, čo sa týmto podobenstvom chcelo pôvodne povedať? Nie tak úplne.

Pretože, či chceme, alebo nechceme, k tomuto podobenstvu pristupujeme zo svojho uhla pohľadu. A ten je iný, než mali pôvodní poslucháči. My už tak trochu dopredu tušíme, ako musí podobný príbeh dopadnúť. Je nám od začiatku jasné, aký bude výsledok a aj že je to tak správne.

Podobenstvo videné dnešnými očami a strata šoku

Niekoľko storočí vplyvu kresťanskej tradície spôsobilo, že slovo farizej funguje vlastne ako nadávka. Z farizejov sa ten čas stal symbol pýchy a pokrytectva. Jednoducho, hneď ako vidíme, že je niekto farizej, tušíme, že s ním niečo nebude v poriadku.

Naopak, slovo colník, ktoré práve vtedy znelo ako nadávka, je dnes neutrálne označenie slušného zamestnania. A ďalej sme ako správni kresťania zvyknutí, že sa nesluší chvastať a treba byť pokorní. Vo zbore sa väčšinou ani netlieska po pekných hudobných prednesoch, lebo chvála patrí jedine Bohu – oceniť človeka, to ani náhodou. A vlastne, tak znie aj zhrnutie tohto podobenstva: „každý, kto sa povyšuje, bude ponížený.“ Farizej je samozrejme pokrytec a ešte sa aj chvastá. Samozrejme, že skončí zle. Colník sa správa pokorne a ešte sa aj správne pomodlí. Samozrejme, že on musí dopadnúť dobre. Samozrejme, samozrejme, samozrejme.

To nie je tak, žeby sme tomu nerozumeli. My tomu podobenstvu rozumieme, my vieme čo chce povedať. Už dopredu. Až príliš dobre. Až príliš samozrejme. Až tak, že nám kvôli tomu práve možno uniká to podstatné. Stráca sa tu totiž paradox, prekvapenie, ktoré zdá sa bolo väčšine Ježišových podobenstiev vlastné. Stráca sa nám z očí práve tá nesamozrejmosť a podivnosť: O tom, ktorý žije tak ako sa má a to nielen v sobotu, ale celý týždeň a rok Ježiš povie, že to nepochopil a do chrámu vlastne prišiel zbytočne. A stráca sa nám aj upozornenie, že v Božích očiach môžu veci vyzeráť úplne inak, ako by všetko nasvedčovalo.

Hermeneutický problém

Aby sme toto mohli pochopiť, musíme si priblížiť pozadie tohto textu. Teda – pokúsiť sa o to zistiť, čo mal ten text pôvodne znamenať. Tu nastáva určitý problém, pretože, ako hovorí jeden teológ: Vykladať podobenstvo je ako vykladať vtip. Podobne ako u vtipu,

aj u podobenstva má pointa prekvapiť, ale musí byť zjavná. Vtip je zbytočné vysvetľovať: Môžete niekomu vysvetliť pointu vtipu, keď mu sama nedošla, ale pravdepodobne sa už na tom nezaseje. Podobne fungujú aj podobenstvá. Lenže my úplne nemáme inú možnosť, než sa pokúsiť text preskúmať a potom vyložiť. To neplatí len o podobenstvách, ale o biblických textoch celkov. Delí nás od nich totiž obrovská časová aj kultúrna priepasť. Takže napriek tomu, čo som teraz povedal sa predsa len pokúsím ukázať, čo by podľa mňa mohlo byť pointou tohto podobenstva, na základe určitého pozadia, ktoré si k nemu skúsime vytvoriť.

Farizeji

Najprv farizeji. Keď sa na farizejov dívame len skrze to, ako nám ich predstavujú synoptické evanjelia, tak môžeme nadobudnúť pocit, že to boli najhorší ľudia zo všetkých židov a Ježišovi najhorší nepriatelia. Je pravda, že s nimi mal asi najviac konfliktov. V skutočnosti mu ale boli zo židov asi názorovo najbližšie. Farizeji neboli slepí fundamentalisti, boli to v istom zmysle liberáli. Aspoň v porovnaní s niektorými inými súčasnými skupinami. A určite ich hlavnou charakteristikou nebolo pokrytectvo, ako si to dnes predstavujeme. Boli síce prísni v dodržiavaní zákona, viac ako priemerní občania, takže to niekedy mohlo pôsobiť, že si o sebe myslia, že sú lepší a niekedy to asi bola aj pravda. Ale v pozadí toho stála skutočná snaha o obnovu zbožnosti. Boli jednou z tých skupín, ktorá sa snažila Izraelu svojím učením aj príkladom pripomenúť, aby nezabúdali na božie prikázania. Pre adventistov vlastne celkom sympatická skupinka. „Liberálni“ boli v tom, že podobne ako Ježiš netrvali na doslovnom výklade zákona. Okrem písanej Tóry sa odkazovali ešte k tzv. ústnej Tóre – tradícii otcov. To znamená, že sa snažili vykladať požiadavky Tóry s ohľadom na súčasnú situáciu, dobovú, kultúrnu, politickú. Takže boli vlastne pokrokoví.

A napriek tomu, že sa snažili dodržiavať všetky jednotlivé nariadenia, ohľadom toho čo sa kedy smie a kedy nesmie, čo sa môže kedy jesť, kam sa smie kedy chodiť, a tak ďalej. Ale najväčšiu cenu pre nich mali skutky lásky. Napríklad mali vyslovene prikázané porušiť sobotné nariadenia, ak bolo treba niekomu zachrániť život. A úplne kľúčové pre nich, zdá sa, bolo zlaté pravidlo: Čo nechceš, aby ti robili druhí, nerob ani ty im. S ežišom teda mali veľa spoločného. Farizeji tiež verili v zmŕtvychvstanie a očakávali príchod Božieho kráľovstva, tak ako Ježiš. Ježiš aj farizeji brali ohľad na konkrétnu situáciu a konkrétneho človeka.

Líšili sa od neho asi hlavne v tom, že namiesto doslovného vykladania zákona mali rozpracovaný systém prikázaní, ktorý zohľadňoval jednotlivé problémy ich doby. Ježiš, na druhej strane namiesto doslovného výkladu zákona apeluje na ľudskú slobodu, a zároveň zodpovednosť, zachovať sa v každej situácii podľa prikázania milovať Boha a blížneho. To je rozdiel, ktorý môžeme vidieť napríklad na tom známom spore o sobotu, keď Ježišovi učeníci jedia klásky na poli a farizejom sa zdá, že to už je fakt priveľa. Ale suma toho je taká – farizeji sú veľmi zbožní ľudia, ktorým ide v prvom rade o to brať svoju vieru vážne a žiť tak, ako si myslia, že to Boh žiada. A nie je nič zlé na tom, že to je iné než to, čo si my dnes predstavujeme, že od nás Boh žiada (alebo aj než to, čo si predstavuje Nový zákon). Koniec koncov, nikto nemá patent na to s určitosťou prehlasovať, že práve on vie, čo si Boh myslí. O tom tak trochu vlastne je aj naše

kázanie a podobenstvo: Nikto nemá právo stavať sa na Božie miesto; a myslieť si, že vieme presne, ako veci vidí Boh, je ilúzia.

Farizejova modlitba

Ale teraz ešte naspäť k farizejovi a teraz už k tomuto konkrétnemu farizejovi z nášho príbehu. Ten sa modlí a pritom ďakuje Bohu, že nie je ako ostatní z ľudí: lupiči, nespravodliví, cudzoložníci a ako hen-tam-ten colník. To znie ako veľmi pyšná modlitba. A reba povedať, že je aj tak hodnotená – na konci podobenstva: farizej odíde domov neospravedlnený, lebo „každý kto sa povyšuje, bude ponížený“. Ale to sa dozvedáme až na konci.

Tá modlitba sama o sebe vôbec nemusí byť až tak závadná. Podobné modlitby máme doložené v súdobej židovskej tradícii, sú teda súčasťou zbožnosti tej doby. Ani niektoré starozákonné žalmy od nej nemajú ďaleko. A pozrime sa na to ešte takto: Modliť sa, že nie som ako zlodeji, cudzoložníci, atď. nemusí byť len výrazom pýchy, kľudne to by sme to mohli chápať ako úprimnú vďačnosť. Keď sa niekto modlí: Pane, ďakujem ti, že si mi pomohol nekradnúť, alebo: Pane, ďakujem ti, že si mi pomohol ostať verný mojej žene; tak v tom vôbec nemusí byť pýcha. To môže byť skutočný výraz vďačnosti človeka, ktorý zvláda svoj život a vníma, že to nie je jeho, ale Božia zásluha. Podobne: pôsty a desiatky dávané viac, než sa vyžaduje sa vnímali ako výraz dobrej zbožnosti. Čo sa tým všetkým chce povedať? To, že farizej je v tomto príbehu záporná postava vôbec nie je až také samozrejmé. To, že niekto žije tak, ako si myslí, že má a ďakuje za to Bohu ešte vôbec nemusí byť zlé.

Colník

Naopak colník/mýtnik je na opačnej strane spoločnosti, než farizej. Colník nielenže vyberá od ľudí peniaze, ale vyberá ich pre Rimanov. Colníci boli vtedy nenávidení, nie preto, že vyberali niekde na rohu peniaze ale hlavne preto, že boli kolaboranti. Keď sa v Judsku prvého storočia o niekom povie, že je colník, je to ako dnes o niekom povedať, že bol „eštebák“. To je napríklad niečo, čo sa dnes bežne v našej spoločnosti vníma ako niečo neodpušiteľné. Keď chcete dnes niekoho zdiskreditovať, tak o ňom povedzte, že je „eštebák“. Keď si chcete predstaviť, ako asi mohlo znieť toto podobenstvo v Ježišovej dobe, nazvite si ho namiesto „O farizejovi a mýtnikovi“ napríklad „O umanistovi a eštebákovi“.

Vyústenie – pointa podobenstva

Napriek tomu v Božích očiach je na tom lepšie ten druhý. Tým všetkým som chcel ilustrovať to, čo som hovoril na začiatku, že sa skutočne jedná o paradox. Že vôbec nebolo samozrejmé, že to takto skončí. A že keď Ježiš naozaj nejako takto to podobenstvo povedal

/čo môžeme predpokladať, aj keď si to žiaľ nemáme s čím porovnať – toto podobenstvo máme len u Lukáša, nie aj u Matúša a Marka, popr. Jána, ako niektoré iné príbehy a výroky; podobenstvá boli ale typickou formou Ježišovho prejavu a toto podobenstvo obsahuje niečo, čo zdá sa bolo Ježišovi vlastné/:

teda keď Ježiš toto podobenstvo nejako takto povedal svojim poslucháčom, mohlo byť naozaj šokujúce.

Dvaja muži sa prídu do chrámu modliť, ale ospravedlnený domov odchádza len jeden. Ešte k tomu je to ten, ktorý predtým (na rozdiel od toho druhého), celý týždeň, mesiac, rok, možno roky nežil tak, ako sa patrilo. To vôbec nie je len tak a podobenstvo síce dopadlo tak, ako sme čakali, ale asi vôbec nie tak, ako čakali jeho poslucháči. V živote to nefunguje vždy tak, ako by sme čakali. Na to, že je život nevyspytateľný, sme si už zvykli. Ale Ježiš ukazuje, že ten Boh, v ktorého verí on, tiež nefunguje vždy tak ako by sme čakali. (Aj keď niektoré veci tomu predsa len nasvedčujú, napríklad zmienka o tom, že farizej sa modlí „sám pri sebe/sám k sebe“. Nechceme tým povedať, že Ježiš hovorí niečo nezmyselné, ale že Ježiš hovorí niečo šokujúce.) Nie len, život, aj Boh je niekedy nevyspytateľný. Aspoň sa tak môže javiť, keď sme si o Bohu vytvorili príliš jasné predstavy a Boh ich zrazu nespĺňa. Nielen naše okolie, ľudia, okolnosti – aj Boh je často iný, než sa zdalo. To myslím, všetci poznáme z života, máme kľudne roky jasnú predstavu o Bohu a potom príde niečo – niečo nešťastné, alebo naopak niečo radostné, sklamanie, alebo jednoducho nové poznanie a zistíme, že naša predstava o Bohu sa nám zrúti. A nebyť to vôbec na škodu.

Čo s tým?

Čo toto podobenstvo vlastne radí do života? Byť pokorný. Ale nemusí to byť vždy v opozícii k snahe o dobrý a zbožný život. My nemáme dlhý zoznam prikázaní, ako farizeji. Ale myslieť si, že sa v živote nemusíme o nič snažiť môže byť rovnako naivné, ako myslieť si, že nás naše skutky spasia. Ježiš predsa vyzýva k tomu milovať Boha a blížneho – a nie slovami, ale skutkom, dodáva 1. list Jánov. Dnes môže kresťan stáť v sobotu v zbere a spievať chválospevy o Božej milosti a pritom na tom byť podobne ako farizej z nášho podobenstva.

Ježišova výzva k pokore ide podľa mňa hlbšie – k pokore, ktorá priznáva, že o Bohu neviem všetko a nikdy, aspoň tu a teraz, ani vedieť nebudem. Preto je to ten Boh s veľkým B a nie nejaký boh. Boh je nevyspytateľný a je to tak dobre. Pretože len tak je možné mu dôverovať. Dôverovať akousi základnou dôverou, ktorá nepotrebuje vždy presne vedieť čo, kde, kedy a ako. Kto sa povyšuje, bude ponížený, kto sa ponízuje bude povýšený – znie dodatok za podobenstvom. Kto bude povýšený a kto ponížený teda nie je na nás, aby sme o tom rozhodovali.

Záver

Na nás je, aby sme si nenamýšľali, že sme lepší a nepohrdali ostatnými. To sú slová, ktoré kladie autor Lukášovho evanjelia na začiatok pred podobenstvo. Toto podobenstvo je adresované nám všetkým vo chvíľach, keď si myslíme, že sme lepší a pohrdame inými ľuďmi – napríklad aj preto, že si myslíme, že Bohu rozumieme lepšie ako ostatní. A ono pritom všetko môže byť naopak, než sa zdalo. Nieкто si Boha predstavuje tak, nieкто inak a Boh pri tom je taký, aký je (som, ktorý som) a nič s tým neurobíme. Napriek tomu to môžeme risknúť a dôverovať tomu, že to s nami myslí dobre – tak ako mýtnik v našom príbehu. A v reakcii na to sa pokúsiť myslieť to s Bohom a s tými

okolo nás tiež dobre. A ak je pravda to čo sa hovorí o Ježišovi, že napriek jeho smrti na kríži ho Boh neopustil, ako sa zdalo, tak sa to môže aj oplatíť. A Ježiš to riskol a vsadil na to, aj keď to vôbec nebolo samozrejmé, rovnako ako to, že colník odíde domov ospravedlnený.